

Štuková plastická výzdoba krbů na zámku v Kaceřově

JAN FIŘT – ROBERT GÁJA

Článek se zabývá štukovou plastickou výzdobou unikátních renesančních krbů na zámku v Kaceřově na severním Plzeňsku, otázkou jejich datace, možného autorství a také původem předloh.

Klíčová slova: Kaceřov — renesance — krby — štuková výzdoba

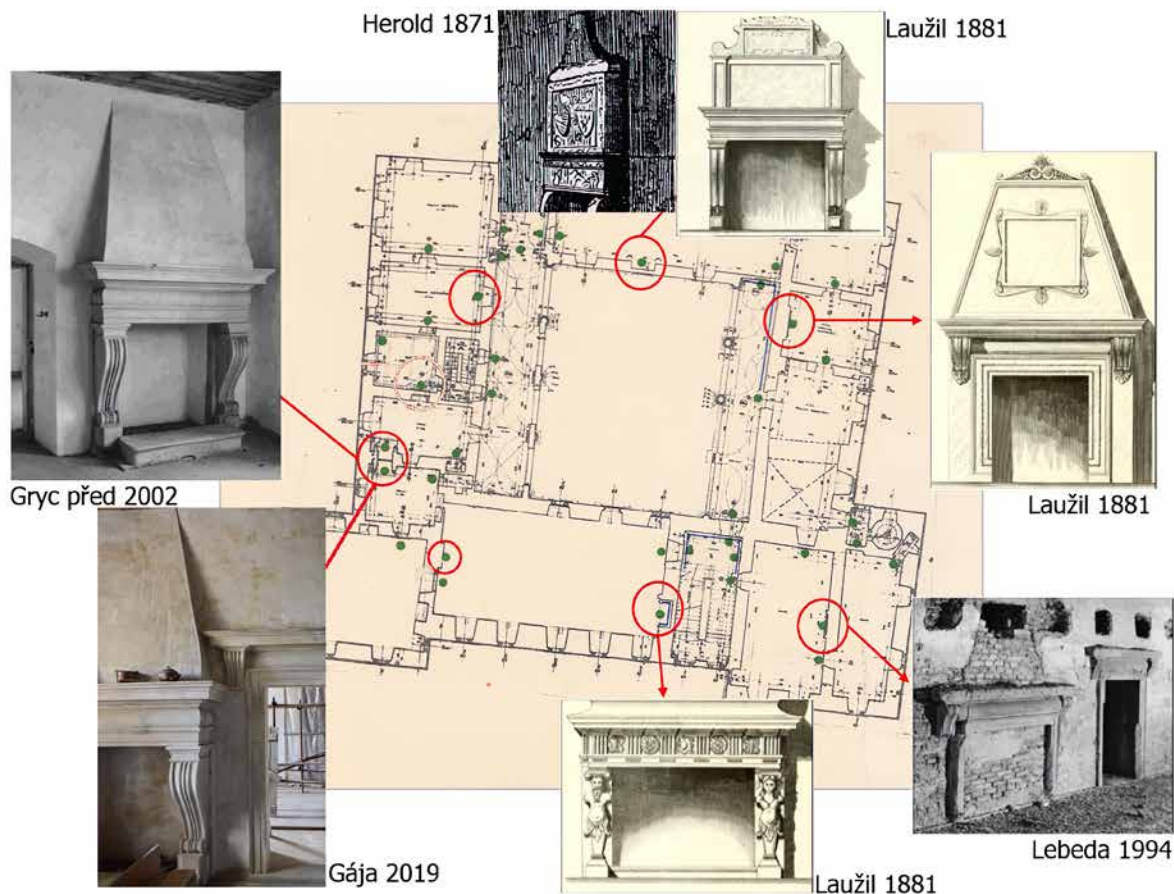
Dějiny kaceřovského panství (Kaceřov, okr. Plzeň-sever) byly od svých počátků úzce spjaty s cisterciáckým klášteřem v Plasích a s jeho osudy. Plaský klášter byl majitelem Kaceřova po většinu doby svého trvání až do zrušení v roce 1785, třebaže v předbělohorském období z důvodu zástav bylo jeho vlastnictví jen formální. V době před husitskými válkami zastavoval vesnici příslušníkům šlechty často sám klášter, avšak v roce 1420 tak učinil přímo král Zikmund. Statek se následně po většinu 15. století nacházel v držení Kolovratů.¹ V roce 1539 vyplatil zástavu včetně poloviny města Kralovic sekretář české královské komory Florián Gryspek

z Gryspachu, který dne 19. června téhož roku obdržel od Ferdinanda I. majestát potvrzující její trvání „na dobu dvou životů“.²

1 MUK, J.; LANCINGER, L.: *Kaceřov, Stavebně historický průzkum zámku*, s. 1–2. *Archiv český* [...], čl. 528, s. 450.

2 Později bylo toto privilegium rozšířeno na čtyři generace. K osobnosti Floriána Gryspeka srov. GRIESENBECK VON GRIESENBACH, R.: *Florián Griespek z Gryspachu na Kaceřově, Ve službách Koruny české*, s. 27 a také MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 3–4. K dějinám zámku ROŽMBERSKÝ, P.; NOVILSKÝ, M.: *Gotická tvrz a zámecká pevnost Kaceřov*, s. 13.

Obr. 1. Kaceřov (okr. Plzeň-sever), zámek. Celková situace krbů v prvním patře zámku. (Zpracoval Robert Gája a Jan Fiřt na podkladě plánu hodnotných prvků ze stavebně historického průzkumu zámku MUK, J.; LANCINGER, L. 1969, 2021)

Obr. 2a, b. Kaceřov, zámek. Krb v prvním patře severního křídla, levá konzola. (Černobílá foto J. Gryc, 1993; barevné foto R. Gája, 2019)

S novým vlastníkem nastalo nejzářnější období v dějinách kaceřovského statku a zejména velkorysá přestavba stávajícího sídla na „moderní“ zámek. Korespondencí s českou královskou komorou lze doložit intenzivní stavební činnost od jara roku 1540 až do roku 1563. Ferdinand povoloval zvyšovat zástavní částku vždy na základě přesného vyúčtování investic. Ty směřovaly zejména do přestavby středověké tvrze, která zde stála snad již ve druhé polovině 14. století.³ Jejím nejvýznamnějším pozůstatkem je věž, prostupující v celé výšce východní části severního křídla renesanční novostavby.⁴ Jako zámek je objekt poprvé zmíněn v roce 1544. Zástavní suma se do roku 1563 zvýšila z původních 2 750 kop českých grošů na závratnou sumu 13 585 kop.⁵ V roce 1549 muselo být jedno, patrně východní křídlo zámku téměř hotovo, jak napovídá objednávka kmenů pro stavbu krovu.⁶ Poté se zřejmě pokračovalo výstavbou jižního křídla, což dokládá letopočet 1552 na dnes již nedochovaném dymníku krbu v kuchyni.⁷ Do roku 1549 je dále datován údaj v povolovacím majestátu, zmiňující „stavění nemalé k bezpečnějšímu bytu“ na Kaceřově, což snad můžeme dát do souvislosti s výstavbou důmyslného opevňovacího systému zámku, na jehož realizaci muselo Gryspekovi záležet zvláště po událostech roku 1547, kdy byl na krátkou dobu uvězněn protestantskými stavy jako exponent Ferdinanda I.⁸ V roce 1558 se uvádí v urbáři, že zámek Kaceřov „jest všecken z gruntu nově znamenitým nákladem velikým vystavěn“.⁹

Po bitvě na Bílé hoře byl veškerý majetek rodu Gryspeků – za to, že všichni Floriánovi potomci přešli do řad české stavovské opozice – konfiskován a kaceřovské panství se v roce 1622 opět stalo vlastnictvím plaských cisterciáků. Stavební úpravy, které na zámku provedli do doby zrušení kláštera, nebyly zásadního charakteru.¹⁰ Již do

3 SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, s. 114. NOVOBILSKÝ, M.: *Gotická věž tvrze na zámku v Kaceřově*, s. 85–93. MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 1–2. O její původní podobě víme jen málo.

4 NOVOBILSKÝ, M., c. d., s. 85–93. O její původní podobě víme jen málo.

5 MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 5–6.

6 MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 7.

7 LAUŽIL, C.: *Schloss Kacerov in Böhmen*, s. 22–25. Podrobněji viz pozn. 26 a obr. 5.

8 MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 7. ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., c. d., s. 37–38, uvažují, že ke stavbě bastionového opevnění došlo až v následující fázi po roce 1558.

9 MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 8.

10 Výstavba kaple sv. Jiří a dále obnova velkého sálu s výmalbou proběhly patrně v šedesátých a sedmdesátých letech 18. století. PODLAHA, A.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kralovickém*, s. 30–42, fotografie velkého sálu před požárem na s. 39 a svědectví o další pozdně barokní výzdobě na s. 42. ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., c. d., s. 46.

Obr. 3a. Kaceřov, zámek. Krb v prvním patře severního křídla, čelo dymníku se štukovým rámem a palmetami. (Foto R. Gája, 2019)

tohoto období se datuje začátek postupného chátrání zámku, např. k roku 1785 je uváděn propadlý strop západního sálu. V dalších letech, kdy bývalý klášterní majetek přešel do správy Náboženského fondu, se stav zámku výrazně zhoršoval. Klášter Plasy i s Kaceřovem následně v roce 1826 zakoupil rakouský státní kancléř Klement Václav Metternich-Winnenburg a Metternichové pak drželi kaceřovský zámek téměř sto let, od roku 1826 do roku 1922. Za nich se honosné prostory prvního patra využívaly jako sýpka a skladiště sena.¹¹ V přízemí byla obecní škola. Z důvodu statiky musela být snesena barokní báhň z věže a později byla v roce 1875 snížena i výška věžního zdiva. Kvůli zcizování železných táhel byly také oslabovány konstrukce zavěšených stropů. Chátrání budovy vyvrcholilo devastujícím požárem v roce 1912.¹² Nevalný zájem majitelů o zámek a s tím související absence stavebních úprav paradoxně způsobily, že se stavba do dnešní doby dochovala ve víceméně původní renesanční dispozici.

Čtyřkřídlý zámek je pravidelného, mírně obdélníkovitého půdorysu, s nárožními rizality po stranách hlavního, východního průčelí, a s lehce vystupujícím středním rizalitem na západní straně. Objekt je orientován podél

hloubkové osy procházející ve směru východ-západ, což zdůrazňují vjezdy ve středu obou průčelních křídel. Jejich portály jsou rovněž jedinými výraznějšími, plasticky členěnými prvky, které se uplatňují v jinak velmi ploše, až pevnostním dojmem působícím průčelí. Převahu hloubkové osy dále podtrhují patrové arkády na nádvoří, nacházející se jen v delších bočních traktech. Členitý systém arkád představuje současně působivý kontrast vůči vnějším architektonicky strohým fasádám, pokrytým v celé ploše sgrafitovou bosáží. Svou dynamickou dispozicí, klasicizující arkádou a architektonickým tvaroslovím patří kaceřovský zámek k nejpokročilejším realizacím 16. století v celé střední Evropě.¹³

11 MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 13, cituje popis zámku v době převzetí náboženským fondem a na s. 14 také popis zámku v době jednání o prodeji v roce 1824.

12 MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 7. KOLÁŘ, P.: *Zámek Kaceřov v pramenech historické ikonografie*, s. 7–16. Tehdejší podobu zámku se zazděnými okny v patrech dokládá rytina F. A. Hebera z roku 1846, přetištěno tamtéž, s. 12.

13 KRČÁLOVÁ, J.: *Renesanční architektura v Čechách a na Moravě*, s. 12.

Obr. 3b. Kaceřov, zámek. Krb v prvním patře severního křídla, pohled na krb od západu. (Foto J. Gryc, 1990)

Co se interiérového vybavení týče, jsou výtvarné kvality shledávány zejména ve výjimečně skupině bohatě zdobených krbů, jejichž dymníky nesly v nejednom případě štukovou výzdobu (obr. 1). Z dvanácti honosných krbů se do dnešních dnů bohužel dochoval jen zlomek (nejcelistvěji dva krby ve velkém sále východního křídla), přičemž ty se štukovou výzdobou jsou dnes ztraceny zcela.¹⁴ Představu o jejich vzhledu si tak můžeme učinit již jen z fotodokumentace či starších nákresů.¹⁵ Náročný vytápěcí systém zámku doplňovala původně vedle krbů také kachlová kamna, která se ovšem žádná nedochovala.¹⁶ Většina z nich se nacházela v obytném prvním patře. Typologicky můžeme rozdělit krby do dvou skupin: první sestává z krbů s architektonicky řešenou představenou konstrukcí dymníku s kladím a konzolami,¹⁷ druhou skupinu tvoří pouhé niky ve zdi s jednoduchým ostěním a křbovou římsou.¹⁸ Římsy, konzoly, ostění krbů a v jednom případě i architektonizovaný nástavec byly z pískovce, pláště dymníků z omítnutého cihelného zdiva a někdy také s ornamentální štukovou výzdobou, rámuující malířský či sgrafitový dekor.¹⁹

Existenci štukové výzdoby na krbech dnes můžeme spolehlivě (včetně obrazové dokumentace) doložit jen ve dvou případech. Jeden krb se nacházel v kuchyni a druhý ještě v roce 2019 v prvním patře v západní polovině severního křídla.²⁰

Štukovou výzdobu měl možná ještě krb ve velkém sále západního křídla, u nějž Carl Laužil uvádí, že štukové

Obr. 3c. Kaceřov, zámek. Krb v prvním patře severního křídla, detail části štukového zrcadla s rytým rámováním a štukovým nástavcem. (Foto R. Gája, 2019)

ozdoby byly původně na vrcholu jeho nástavce. Ve střední ploché části nástavce pak byly ještě v roce 1881 patrné malované erby Floriána Gryspeka a jeho manželky Roziny Hölzelové ze Sillianu. Jejich podobu nicméně Laužil nepublikoval a zachycuje je pouze zběžně rytina Eduarda Herolda z roku 1871, který však erby znázorňuje jako reliéfy (obr. 1).²¹ Tento krb byl zničen během velkého požáru v dubnu roku 1912 a zachovaly se z něj pouze fragmenty volutových konzol; na původním místě je osazena dnes jejich kopie.²²

Daleko více víme o štukové výzdobě krbu v prvním patře severního křídla. Křbový otvor je rámován pískovcovým

14 Příčinou tohoto smutného stavu je především zmíněný ničivý požár v roce 1912 a jeho následky – zejména dlouhé nezaštěpení objektu, které způsobilo problémy přetrvávající až do dnešních dnů, a také neodborné zásahy z posledních let, kdy jsou původní narušené části vyjímány s plánem jejich nahrazení kopiemi. Dva krby v patře jižního křídla prošly obnovou již patrně v osmdesátých letech 20. století. ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., *c. d.*, s. 58.

15 Precizní nákresy čtyř krbů se nacházejí v publikaci LAUŽIL, C., *c. d.*, s. 22–25.

16 ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., *c. d.*, s. 58. Ještě popis z roku 1785 uvádí dvě zelená a jedna bílá kachlová kamna – MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 13.

17 Carl Laužil, který podal jeden z nejpodrobnějších popisů křbové výbavy zámku, a to k roku 1881, kdy se nacházely ještě v poměrně dobrém stavu, považoval tento typ krbu na Kaceřově za nejběžnější.

18 MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 71.

19 LAUŽIL, C., *c. d.*, s. 24.

20 Krb byl odsekán, místo uložení jeho fragmentů nebylo ověřeno.

21 Vedle LAUŽIL, C., *c. d.*, s. 23–24, se tato informace objevuje také v NEUMANN, J.; MILTNER, F. K. H.: *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privatmünzen und Medaillen*, s. 96. Erby bez detailů jsou vidět na rytině Eduarda Herolda, otištěné v *Květech českých* v roce 1871 (HEROLD, E: *Sňh v zámku Kačerově*).

22 Jak o tom informuje ve své obsáhlé zprávě Centrální komisi do Vídně plzeňský konzervátor Škorpil – MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 17.

Obr. 4. Kaceřov, zámek. Krb v prvním patře severního křídla, detail poškozené palmety a rámu na východní straně dymníku. (Foto R. Gája, 2019)

pravouhlým profilovaným odstupňovaným ostěním, jež je zdobeno dvěma řadami perlovce. Na něm spočívá soudkovitý vlys. Pískovcovou římsu podpírají navíc po stranách dvě stojky s volutovými konzolami pokrytými listy s akanťovým přívěskem (obr. 2a, b). Na ní stojí zděný dymník, na hranách s maltovým rámem, v jehož středu se nachází velká plocha zrcadla, rámovaná čtvercovou štukovou lištou s volutami a palmetami (obr. 3a, b). Dle provedených sond se ve středu štukového zrcadla nenacházela žádná výplň, ani letopočet.²³ Patrně je však ryté rámování na vnitřní straně štukové kartuše (obr. 3c). Palmety a zřejmě i další náročnější štukové plastické články byly nalepeny do připraveného maltového lože na povrchu dymníku (obr. 4). Jeho povrch byl později několikrát přebílen. Samotný dymník dlátovitého tvaru je do hloubky velice subtilní.

Druhý krb s prokazatelnou štukovou výzdobou se nacházel v přízemí v nejzápadnější místnosti jižního křídla, která sloužila jako kuchyně.²⁴ Zanikl někdy po druhé světové válce.²⁵ Netypicky pojatá forma této krbové architektury vycházela z požadavku na zajištění odvodu kouře ze značně rozlehleho otevřeného kuchyňského ohniště. Mohutný pyramidální dymník zabíral téměř polovinu šířky místnosti a kvůli absenci spodní nosné konstrukce musel být ukotven železnými táhly (která se jediná dochovala) do klenby místnosti. S ohledem na utilitární účel prostoru je zde bohatá výzdoba krbového pláště dosti překvapivá. Obvod dymníku byl lemován ornamentálním rámcem tvořeným pásy meandrů a perlovců, zhotovenými patrně

technikou sgrafita; ve středu se nacházely dvě plasticky náročně ztvárněné štukové erbovní kartuše. Nad nimi byla umístěna štuková tabulka s letopočtem MDLII, vyvedeným v nápisovém pásku rovněž sgrafitovou technikou, jak popisoval C. Laužil (obr. 5).²⁶ Kombinování štukové a sgrafitové techniky je v dané době v rámci Čech poměrně unikátní (mezi nečetné příklady patří klenby na zámku v Brandýse nad Labem a na radnici v Mladé Boleslavi).²⁷

Ve výčtu dochovaných krbů nesmíme opomenout ani nejhonosnější, bohatě sochařsky pojednaný a zároveň nejlépe dochovaný z nich (obr. 1, 6). Přestože nenese žádnou štukovou výzdobu, je v mnoha ohledech významný pro umělecko-historické zařazení celé interiérové výzdoby zámku. Nachází se v reprezentačním sále prvního

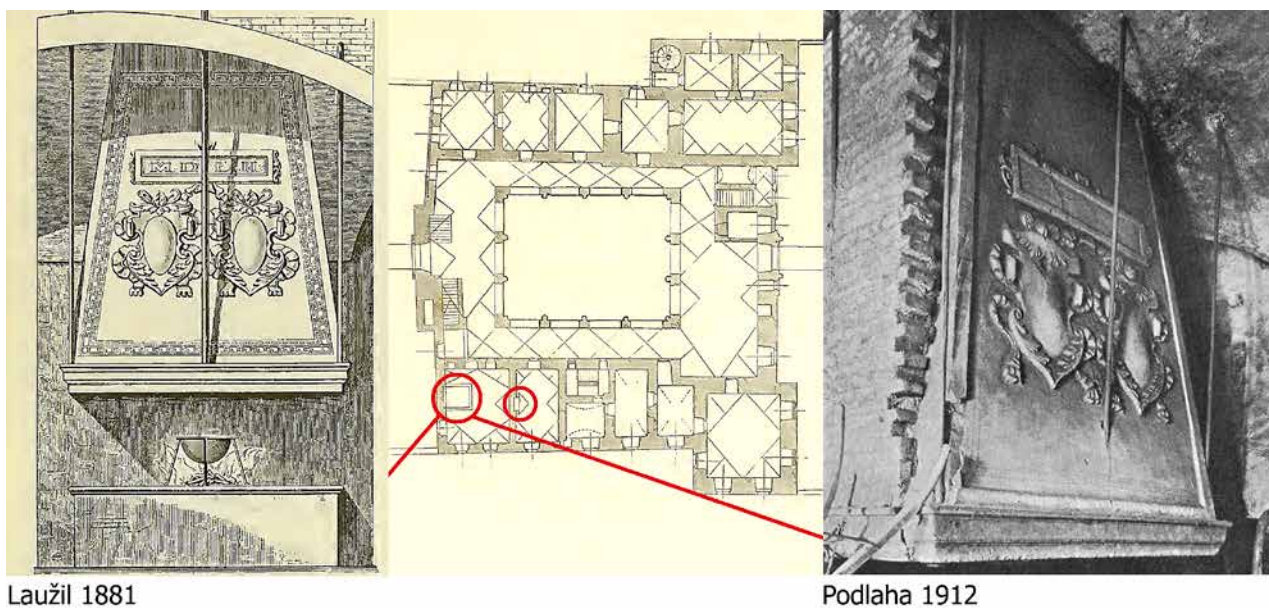
23 MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 51.

24 FREJKOVÁ, J.: *Palladianismus v české renesanci*, obr. 21. Ná-kres viz LAUŽIL, C., c. d., s. 25.

25 ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., c. d., s. 56.

26 Nákres LAUŽIL, C., c. d., s. 25. Obrázek publikován také v KOLÁŘ, P., c. d., s. 14. Na fotografii publikované v *Soupisě uměleckých památek* (PODLAHA, A., c. d., s. 42), již nejsou tyto detaily zcela zřetelné. Srov. také FREJKOVÁ, J., c. d., obr. 21. Krb zanikl někdy v padesátých letech 20. století.

27 Jde o okruh staveb, který je připisován Matteu Borgorellimu a vznikl v přibližně stejné době. Srov. *Umělecké památky Čech*, 2. díl, s. 398–399, 401–402. KIBIC, K.: *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska*, 1. díl, s. 110–114.

Laužil 1881

Podlaha 1912

Obr. 5. Kaceřov, zámek. Historická zobrazení nedochovaného krbu v kuchyni v přízemí jižního křídla, převzato z LAUŽIL, C.: *Schloss Kacerov in Böhmen*, s. 18, obr. 2, s. 25, obr. 13 a PODLAHA, A.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Kralovic-kém*, s. 42, obr. 59. (Zpracoval R. Gája, 2021)

patra východního křídla. Kamenné orámování otopného otvoru zdobí dvě plastické hermy v podobě nahé mužské a ženské polopostavy, které nesou dórské kladí s plasticíky zdobenými metopami ve vlysu. Nad římsou je cihelný dymník, přetažený maltou. Tento krb, který zázrakem přežil zborcení klenby a krovu při požáru roku 1912, je díky své sochařské výzdobě v literatuře nejvíce zmiňován a současně je jedním z vodítek, díky kterému můžeme hledat umělecké inspirace pro kaceřovské krby a další články. Vedle konkrétních realizací – převážně ze severoitalského prostředí – je v literatuře opakovaně a zcela oprávněně zmiňována inspirace z vlivných architektonických traktátů Sebastiana Serlia (1475–asi 1554). Na ni upozornil poprvé architekt Josef Kaiser ve zprávě pro Centrální komisi do Vídně v roce 1876, který výzdobu zámku dával do souvislosti s prvním německým vydáním IV. Serliovy knihy v roce 1542, která byla dedikována právě Ferdinandu I.²⁸ Olga Frejková si povšimla nápadné podobnosti mezi polopostavami kaceřovského krbu a hermami na titulním listu právě tohoto Serliova čtvrtého svazku *Regole generali*, vydaného poprvé roku 1537 v Benátkách.²⁹ Přestože se tento list opakuje i v některých pozdějších překladech či je ve velmi blízké variantě převzatý v německém vydání Vitruviových *Deseti knih o architektuře* z roku 1548,³⁰ je pravděpodobné, že s ohledem na dokončení východního křídla kaceřovského zámku, a tedy snad i vnitřní výzdoby kolem roku 1549, mohlo být za předlohu použito již některé ze Serliových italských vydání.³¹ Tím spíše, vezmeme-li v úvahu osobnost stavebníka, jehož vzdělanost dosahovala evropského rozhledu a který Serliovy traktáty, pokud je přímo nevlastnil, mohl znát z pražského dvorského prostředí, kde mimo jiné působil při stavbě Královského letohrádku jako správce financí stavební huti od roku 1540.³²

Právě na souběžně probíhající stavbě pražského Belvedéru v letech 1540–1559 můžeme vidět řadu podobných kamenických detailů s kaceřovským zámekem. Jedná

se především o římsy se soudkovitým vlysem v nadpraží oken v prvním patře letohrádku, které jsou podepřeny volutovými konzolami. Prvek, který se opakuje na Kaceřově mnohokrát, včetně krbových říms. Listová volutová konzola s akantovými přívěskem nesoucí krb se štukovým nástavcem (obr. 2a, b) má svůj protějšek na portálech a oknech v přízemí Belvedéru.³³

Krby v jižním křídle prvního patra kaceřovského zámku, skládající se z volutových konzol na diamantové bose a úplného kladí se soudečkovým vlysem a hladkým dlátovitým nástavcem dymníku (obr. 1), mají pak přesné analogie na letohrádku Hvězda.³⁴

Podobnost ale vyplývá spíše ze společných předloh v Serliových traktátech,³⁵ které tvořily zřejmě hlavní pramen inspirace umělců nejen na Kaceřově.³⁶ Přesvědčivé

28 NA Praha, fond Památkový úřad Vídeň, inv. č. 595, Kaceřov: zámek, 1873–1912. Za upozornění na tento pramen děkujeme Radce Heisslerové.

29 FREJKOVÁ, J., c. d., s. 144, 157, 162, 168. Užití Serliových vzorů později přesvědčivým a velmi detailním způsobem rozvinula ve své diplomové práci Martina Víšková – VÍŠKOVÁ, M.: *Architektura renesančních a manýristických krbů v Čechách a Sebastiana Serlio*, s. 68–81. Srov. také CHLÍBEC, J.: *Italští sochaři v českých zemích v období renesance*, s. 126–129, 142–147.

30 CHLÍBEC, J., c. d., s. 126–127.

31 K této problematice srov. VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 72.

32 BAŽANT, J.: *Pražský Belvédér a severská renesance*, s. 17, 222. FISCHEHOVÁ, K.; MOŠTÁK, P.: *Zámek Nelahozeves, Stavebně historický a architektonický průzkum*, s. 27 – cit. dle VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 81.

33 VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 78. BAŽANT, J., c. d., s. 46–57.

34 VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 75, 150, 153.

35 Ať už jde o vstupní portál, portály v interiérech, ostění oken či zábradlí s pletencovým motivem ad. – k přehlednému shrnutí Serliových předloh na Kaceřově srov. VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 80.

36 BAŽANT, J., c. d., s. 47.

Obr. 6. Kaceřov, zámek. Dymník velkého krbu v reprezentačním sále východního křídla, pohled shora. (Foto R. Gája, 2019)

Obr. 7a. Kaceřov, zámek. Celkový pohled na jižní krb v reprezentačním sále východního křídla. (Foto M. Micka, 2021)

vzory pro kompozici kuchyňského krbu s volutovým štukovým rámcem na pyramidálním dymníku nalezneme u korintského krbu v *Regole generali* (spodní část) či u čtyř krbů dle italského způsobu v *Il settimo libro* (pyramidální nástavec).³⁷ Samotný štukový ornament uprostřed dymníku se inspiroval Serliovými vzory již jen volně a jako celek jej snad lze přičíst invenci kaceřovského umělce či jiné neznámé předloze.³⁸ Tento přístup je ostatně plně v intencích Serliových doporučení, jež v případě menších detailů opakovaně nechávaly svobodný prostor individuálnímu uměleckému ztvárnění.

Na jižní straně velkého východního sálu je dosud zachován další krb či spíše topeniště s dymníkem. Je otázka, zda kamenné ostění topného otvoru je ještě renesančního původu. Stopy po pantech a drážka pro dvířka svědčí o možnosti uzavření. Zcela chybí kamenná římsa, obvyklá na ostatních krbech. Stopy povrchových úprav dymníku jsou dnes již téměř setřeny. V literatuře se uvádí, že zde bylo sgrafitovou technikou zpodobněno vrocení v kartuši (obr. 7a, b). Dodnes je patrný pouze rytý pravoúhlý rám lemovaný trojúhelníky. Topeniště bylo spojeno s kachlovými kamny v sousední místnosti v nárožním rizalitu. Analogickou situaci vidíme i v sále západního křídla, kde však topeniště nemělo dymník, tvořila ho jen nika ve zdi.

Otázku autorství umělecké výbavy interiéru, stejně jako celkové architektonické podoby zámku musíme

bohužel ponechat stále otevřenou. V souladu s dosavadní literaturou a vzhledem ke kvalitě a stylu prací asi nemůže být pochyb, že většina kameníků se musela rekrutovat z početných vlašských kolonií usazených v Čechách, jak o tom ostatně vypovídá záznam v kaceřovském urbáři z roku 1558 o vlašských zednicích, kteří byli ubytováni u zámku.³⁹ Dle některých, téměř analogických architektonických detailů na plzeňské radnici (ostění portálů, oken či krbů), kterou stavěl v letech 1554–1558 Ital Giovanni Stazio, nelze dále pochybovat o úzkém propojení obou stavebních skupin.⁴⁰ Stejně tak je s ohledem na význam stavby zámku a jejího stavebníka nepochybné, že hlavní

37 SERLIO, S.: *Regole generali di architettura* [...], fol. 168v, 181v.

SERLIO, S.: *Il settimo libro d'architettura* [...], s. 73 – všechna srovnání včetně vyobrazení uvádí VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 77–78.

38 Podobné rámování lze shledat např. na ostění oken uliční fasády v Palazzo Massimo alle Colonne v Římě.

39 SEDLÁČEK, A., c. d., s. 116. MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 9, citace na stejné straně: „Také sau při témž zámku maštale staré a též staré stavení, v němž nyní vlašši, zedníci svůj byt mají“.

40 Tohoto vztahu si povšiml již LAUŽIL, C., c. d., s. 17; srov. také MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 75–76. K radnici KIBIC, K., c. d., s. 99–101; srov. také VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 80, kde je i další literatura.

Obr. 7b. Kaceřov, zámek. Malý krb v reprezentačním sále východního křídla, detail čela dymníku s rytým rámováním zrcadla. (Foto M. Micka, 2021)

tvůrce architektonické koncepce musel pocházet z pražského dvorského prostředí.⁴¹ Tento vztah v jistém smyslu podporuje drobný detail, zvlněný tvar u krbového nástavce v hlavním sále na Kaceřově, který se zcela vymyká serliovskému pojetí⁴² a jenž je miniaturní zmenšeninou střechy Letohrádku královny Anny (obr. 6).⁴³ Štuková výzdoba krbových nástavců na Kaceřově patřila pak mezi nemnoho unikátů (podobně jako na zámcích v Kratochvíli nebo Jindřichově Hradci) mezi dochovanými příklady renesančních krbů v Čechách, kde před rokem 1600 stále převažovala kamenická tradice.⁴⁴

Kaceřovské štukové krby v tomto ohledu představují příklady nejstarší. Plastický dekor pozorovatelný na krbu v prvním patře severního křídla je tvořen technikou ručně

modelovaného a vytlačovaného štku do forem. Materiálově se však výrazně neliší od omítek využitých například k tažení říms na schodišti a na arkádovém ochozu.

41 K úvahám o architektovi zámku srov. např. FREJKOVÁ, J., c. d., s. 155. ŠAMÁNKOVÁ, E.: *Architektura české renesance*, s. 26–32, či VLČEK, P.: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, s. 59, 292.

42 VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 74.

43 FREJKOVÁ, J., c. d., s. 54.

44 Krby v Adamově stavění na zámku v Jindřichově Hradci a na zámku v Kratochvíli pochází až z osmdesátých let 16. století – VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 91–108. Srov. CHLÍBEC, J., c. d., s. 171–172.

Prameny

Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské, Z archivů domácích i cizích (sebral PALACKÝ, František). Díl 2. Praha, Stavy Království Českého, 1842.

HEROLD, Edvard: Síň v zámku Kačerově. *Květy české*. 1871, roč. 6, č. 27, s. 212.

Národní archiv (NA) Praha, fond Památkový úřad Vídeň, inv. č. 595, Kaceřov: zámek, 1873–1912.

SERLIO, Sebastiano: *Regole generali di architettura di Sebastiano Serlio Bolognese, Sopra le cinque maniere de gli edifici, Cioè, Toscano, Dorico, Ionico, Corinthio, & Composito. Con gli esempi dell' Antichità, che per la maggior parte concordano con la dottrina di Vitruvio*. Venetia 1566. Dostupné též z WWW: <<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/serlio1566/0249?sid=fedc24301aead2709383c14b173cfb81>> [cit. 2021-04-14].

SERLIO, Sebastiano: *Il settimo libro d' architettura di Sebastiano Serlio Bolognese, Nel qual si tratta di molti accidenti, che possono occorrer al Architetto: si come nella seguente pagina si legge*. Venetia 1584. Dostupné též z WWW: <<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/serlio1584/0537?sid=1e8bf9d6ab50609396ba538fe6b1ed1b>> [cit. 2021-04-14].

Literatura a nepublikované zprávy

- BAŽANT, Jan: *Pražský Belvedér a severská renesance*. Praha, Academia, 2006.
- FISCHEROVÁ, Klára; MOŠTÁK, Pavel: *Zámek Nelahozeves, Stavebně historický a architektonický průzkum*. Praha 1976. P 106.
- Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech.
- FREJKOVÁ, Olga: *Palladianismus v české renesanci*. Praha, Česká akademie věd a umění, 1941.
- GRIESENBECK VON GRIESENBACH, Roma: *Florián Griespek z Griespachu na Kaceřově, Ve službách Koruny české*. Plzeň, Nava, 2013.
- CHLÍBEC, Jan: *Italští sochaři v českých zemích v období renesance*. Praha, Artefactum, 2011.
- KIBIC, Karel: *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska*. 1. díl. Praha, Libri, 2009.
- KOLÁŘ, Petr: Zámek Kaceřov v pramenech historické ikonografie. In *Památky západních Čech*. 6–7. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2017, s. 7–15.
- KRČÁLOVÁ, Jarmila: Renesanční architektura v Čechách a na Moravě. In *Dějiny českého výtvarného umění*. 2. díl, 1. svazek. Praha, Academia, 1989, s. 6–62.
- LAUŽIL, Carl: Schloss Kacerov in Böhmen. *Mittheilungen der Kaiserl. Königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*. 1881, Jg. 7, Bd. 1, s. 17–25.
- MUK Jan; LANCINGER Luboš: *Kaceřov, Stavebně historický průzkum zámku*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1969. O 037-4-2094. T 038-4-7874. D 699. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- NEUMANN, Josef; MILTNER, F. K. H.: *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privatmünzen und Medaillen*. Prag, Verein für Numismatik, 1852.
- NOVOBILSKÝ, Milan: Gotická věž tvrze na zámku v Kaceřově. In *Dějiny staveb 2006*. Plzeň, Klub Augusta Sedláčka, 2006, s. 85–93.
- PODLAHA, Antonín: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Kralovickém*. Praha, Archaeologická komise při České akademii věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912.
- ROŽMBERSKÝ, Petr; NOVOBILSKÝ, Milan: *Gotická tvrz a zámecká pevnost Kaceřov*. Plzeň, Petr Mikota, 2007.
- SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 13. díl. *Plzeňsko a Loketsko*. Praha, F. Šimáček, 1905.
- ŠAMÁNKOVÁ, Eva: *Architektura české renesance*. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961.
- Umělecké památky Čech* (ed. POCHÉ, Emanuel). 2. díl. K–O. Praha, Academia, 1978.
- VÍŠKOVÁ, Martina: *Architektura renesančních a manýristických krbů v Čechách a Sebastiano Serlio*. Praha 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta. Ústav dějin křesťanského umění.
- VLČEK, Pavel: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha, Libri, 2001.

Summary

The stucco plastic decoration of the fireplaces in the mansion at Kaceřov

Keywords: Kaceřov — Renaissance — fireplaces — stucco decoration

The mansion at Kaceřov represents one of the most significant and best preserved manor houses originating in the mid-16th century in the Czech lands. It was commissioned by Florián Gryspek of Gryspach, the Secretary of the Bohemian Royal Chamber. According to the preserved sources, the mansion was being built between 1540 and 1563. Thus a luxuriously furnished residence with an inner arcade gallery came into existence here. The most interesting features of the decoration in the mansion's interiors include a set of hitherto partially preserved fireplaces. Their chimney hoods were at least in two cases adorned with stucco decorations that constituted one of early occurrences of that technique in the Czech lands. In fact, the stucco was in one case combined with the technique of sgraffito; namely, on an already non-existent fireplace in the kitchen where the stucco plate bore

the date 1552. The plastic adornments were made by means of drawn and embossed plasterwork. As far as the material is concerned, however, they did not differ from mortar coats used e.g. for drawing cornices in the arcade gallery's vault springer. The pictorial patterns for the fireplaces may be looked for in Sebastiano Serlio's books on architecture. Some types of the fireplaces are to a great extent identical with the fireplaces that can still be found in the Town Hall of Pilsen. Consequently, it seems that the same stonemasons' workshop was engaged in both the proximate localities. The records regarding the year 1558 mention Italian bricklayers working at the mansion, which can be related to rendering several chimney-pots of the fireplaces by means of the stucco technique. After 1620, the mansion was confiscated in retaliation for the Gryspek family's participation in the uprising of the Bohemian estates. Accordingly, the structure lost its significance and served henceforth for rather utilitarian purposes. Since a fire in 1912 its condition has progressively been deteriorating.

(Translated by Karel Matásek)

Příspěvek vznikl v rámci výzkumného projektu Renesanční a manýristické štukatéřství v Čechách a na Moravě (DG18P02OVV005), financovaného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2018–2022 (NAKI II).

Autoři

Mgr. Jan Fiřt, Ph.D.

památkář, specialista na restaurování
Národní památkový ústav, generální ředitelství
tel.: 257 010 126, e-mail: firf.jan@npu.cz

Mgr. Robert Gája, Ph.D.

památkář, specialista na památky s mezinárodním statutem
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze
tel.: 234 653 135, e-mail: gaja.robert@npu.cz